

Rijksoverheid

Antwoorddocument

van de zienswijzen op het
Voornemen Structuurvisie Ondergrond

Zienswijzeperiode 16 maart tot en met 12 april 2012

Datum Juli 2012
Door Ministerie van Infrastructuur en Milieu mede
namens het ministerie van Economische zaken,
Landbouw en Innovatie

1 Inleiding en leeswijzer

Inleiding

Het wordt steeds drukker in de ondergrond. Denk aan mijnbouwactiviteiten zoals de winning van delfstoffen, aardwarmte en drinkwater. Of aan bijvoorbeeld de opslag van gas. Ook bouwactiviteiten (ten behoeve van de aanleg van parkeergarages en tunnels) zorgen voor drukte in de ondergrond. Een efficiënt gebruik van de ondergrond helpt ervoor te zorgen dat de ruimte boven de grond beschikbaar blijft voor andere functies en om ons land aantrekkelijk te houden. Het biedt kansen om méér economische activiteit te ontwikkelen in ons kleine land.

Het ministerie van Infrastructuur en Milieu en het ministerie Economische zaken, Landbouw en Innovatie maken daarom de Structuurvisie Ondergrond. Die moet ervoor zorgen dat de ruimte onder ons land duurzaam en efficiënt kan worden ingericht.

De structuurvisie geeft ondermeer een overzicht van gebieden met de geologische mogelijkheden en de ruimtelijke randvoorwaarden voor bijvoorbeeld aardwarmtewinning en gasopslag plus een afwegingskader dat gebruikt zal worden bij de vergunningverlening. Die inventarisatie biedt houvast voor ondernemers, gemeenten, provincies en Rijk. Deze partijen weten straks wat kansrijke locaties zijn voor bepaalde activiteiten. Dat helpt bij het duurzaam en efficiënt gebruiken en inrichten van de ondergrond.

In de structuurvisie worden vooralsnog geen afwegingen op gebiedsniveau gemaakt. De structuurvisie geeft ook inzicht in de actuele stand van zaken van de regels waar provincies, gemeenten en waterschappen zich aan moeten houden bij het uitvoeren van hun taken voor de ondergrond.

Publieksparticipatie

De overheid streeft naar heldere, beter begrepen en maatschappelijk gedragen besluiten bij plannen en projecten. Om dit te bereiken wordt publieksparticipatie ingezet. Naast twee zienswijzeprocedures gedurende de ontwikkeling van de structuurvisie, zijn overheden, kenniscentra en stakeholders betrokken. Het burgerpanel vormt een platform voor meningen van burgers.

Zienswijzeprocedure op het voornemen

Van 16 maart tot en met 12 april 2012 kon men reageren op het voornemen Structuurvisie Ondergrond. Op alle ontvangen reacties wordt in dit document antwoord gegeven. De antwoorden zijn afkomstig van het bevoegd gezag, het ministerie van Infrastructuur en Milieu.

Leeswijzer

In dit Antwoorddocument zijn de zienswijzen gerangschikt op onderwerp en in een tabel weergegeven. U vindt in de linkerkolom steeds een registratienummer (reg. nr.) dat verwijst naar de indiener die een reactie heeft ingezonden, vervolgens samengevat de reactie/vraag en in de rechterkolom het antwoord/reactie van de projectorganisatie. Op blz. 19 is het overzicht van de indieners weergegeven.

Onderwerp: participatieproces

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
1, 3, 5, 6, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 16, 17, 18, 19, 22, 23, 25, 26, 27, 28	1. Indiener wil graag meedenken bij de totstandkoming van de Structuurvisie Ondergrond.	Indiener ontvangt de Tussenrapportage (waarin de stand van zaken t.a.v. de structuurvisie is weergegeven) en de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (die wordt opgesteld ten behoeve van de Milieueffectrapportage) zodra deze gereed zijn (planning is september 2012).
1	2. De industrie moet worden betrokken bij de totstandkoming van de Structuurvisie Ondergrond.	Wij zijn het met de indiener eens dat de industrie een belangrijke sector is waar rekening mee moet worden gehouden. Wij hebben daarom vertegenwoordigers uit het bedrijfsleven en maatschappelijke organisaties uitgenodigd om deel te nemen in de klankbordgroep. Deze groep geeft input en commentaar voor de tussenproducten. De eerste bijeenkomst vond plaats in 2011, in 2012 is één vervolgbijeenkomst voorzien. De deelnemers aan de klankbordgroep zijn: platform Geothermie, Nogepa (<i>olie en gas</i>), Energiebeheer Nederland, Netbeheer Nederland, Vewin (<i>drinkwater</i>), VEMW (<i>industrie water</i>), Akzo Nobel, TNO glaskracht (<i>glastuinbouw</i>), Fodi (<i>grondstoffen winning</i>), VNO-NCW (werkgevers), Staatsbosbeheer, Stichting Natuur en Milieu, COB (<i>Centrum ondergronds bouwen</i>), Centrum voor aarde en duurzaamheid, Miliefederatie Gelderland, AWN/FIM (<i>archeologie en cultuurhistorie</i>). Overlegorgaan Infrastructuur en Milieu (OIM) agendeert de ontwerp Structuurvisie Ondergrond. Hiervoor worden behalve de leden van een klankbordgroep ook andere geïnteresseerde organisaties uitgenodigd.
2	3. Wie maken deel uit van de begeleidingsgroep?	In de begeleidingsgroep zijn overheden en betrokken kennisinstituten vertegenwoordigd. Deze groep werkt mee aan de totstandkoming van de structuurvisie en komt elke 3 maanden bijeen. De deelnemers aan de begeleidingsgroep zijn de ministeries van IenM, ELenI en OCW, TCB (Technische Commissie Bodem), IPO (koepel provincies), VNG (koepel gemeenten), UvW (koepel waterschappen), TNO (Nederlandse

		Organisatie voor toegepast-natuurwetenschappelijk onderzoek), RUG (Rijks Universiteit Groningen).
2	4. Wie maken deel uit van de klankbordgroep?	Zie antwoord vraag 2.
2	5. Welke maatschappelijke partijen worden door OIM geconsulteerd?	Naast de organisaties die in de klankbordgroep zitten betreft het: Heineken, Stichting De Noordzee, Centrum Publieksparticipatie, Unie van Waterschappen, NEPROM (Vereniging Nederlandse Projektontwikkeling Maatschappijen), Groningen Seaports, Deltalinqs, Havenbedrijf Rotterdam, Haven Amsterdam, Vereniging van Waterbedrijven in Nederland, NIROV (Nederlands Instituut voor Ruimtelijke Ordening en Volkshuisvesting), Zeeland Seaports, Stichting Verantwoord Beheer IJsselmeer, Stichting RIONED, De Natuur en Milieufederaties, Nederlandse Olie en Gas Exploratie en Produktie Associatie, Zeehaven IJmuiden / Velsen, Milieudefensie, Ondernemersvereniging Regio Amsterdam, Nederlandse Vereniging van Zandwinners, Ned. Vereniging van Leveranciers Bouwgrondstoffen, ANWB (De Koninklijke Nederlandse Toeristenbond ANWB), Federatie voor Instandhouding Monumenten, LTO-Nederland, Vereniging Kust en Zee, Commissie Transport Gevaarlijke Goederen, Havenschap Moerdijk, VELIN (De vereniging voor leidingeigenaren in Nederland), Centrale Organisatie voor Radioactief Afval, Vereniging Natuurmonumenten, Bouwend Nederland, Nederlandse Vereniging van Archeologische Opgravingsbedrijven, Bond Nederlandse Architecten.
2	6. Wie zitten er in het burgerpanel?	Op basis van een enquête onder 2000 mensen via PanelClix zijn mensen benaderd die hebben aangegeven deel te willen nemen aan het burgerpanel voor de Structuurvisie Ondergrond. Dit zijn mensen die geïnteresseerd zijn in het onderwerp.
7	7. De samenstelling van de burgerpanels dient een goede afspiegeling te zijn. Er dienen dan ook kritische deelnemers in te zitten.	Zie ook antwoord vraag 6. In het burgerpanel zijn mensen met uiteenlopende meningen vertegenwoordigd. Hiermee wordt een kwalitatief beeld gegeven van wat leeft onder de Nederlandse bevolking. De ons bekende lokale actiegroepen op gebied van ondergrondse activiteiten zijn door ons schriftelijk geattendeerd op de zienswijzeprocedure. Verschillende actiegroepen hebben dan ook een zienswijze ingestuurd.
2	8. Voor de ontwikkeling van een structuurvisie is kennis en inzicht nodig van de effecten van de	Maatschappelijke organisaties, bedrijfsleven en overheden zijn gedurende het proces betrokken via klankbordgroep, begeleidingsgroep en OIM. Uitgangspunt is een transparante werkwijze, waarin alle informatie beschikbaar is. Het Rijk hecht aan

	activiteiten in de ondergrond. Alle gegevens moeten beschikbaar zijn voor alle betrokken partijen. De structuurvisie dient open en democratisch tot stand te komen.	inhoudelijke input gedurende het proces van zo'n breed mogelijk veld. Door meedenkkracht te benutten wil het Rijk een goede structuurvisie realiseren met een zo breed mogelijk draagvlak. Er zijn twee zienswijzeprocedures voorzien waar ook het brede Nederlandse publiek evenals publiek en overheden van de buurlanden op kunnen reageren. De eerste zienswijze op basis van het Voornemen voor het opstellen van de structuurvisie (daar heeft dit verantwoordingsdocument betrekking op), de tweede op basis van de concept structuurvisie, de concept-MER en de concept-MKBA. Het definitieve besluit wordt genomen door het Kabinet na behandeling in de Tweede en Eerste Kamer.
7	9. Er is te weinig inhoudelijke informatie beschikbaar. Om begrip te krijgen voor de structuurvisie is behoefte aan meer informatie.	Zie antwoord vraag 8.
2	10. Hoe democratisch is het proces? Er is veel onrust onder de bevolking.	Zie antwoord vraag 8.
3	11. De Waddenvereniging moet worden betrokken bij de totstandkoming van de Structuurvisie Ondergrond.	Wij stellen de inbreng van de Waddenvereniging op prijs. Het OIM zal de Waddenvereniging uitnodigen voor de agendering van de ontwerp Structuurvisie Ondergrond in haar overleg.
8	12. Betrek VEWIN en drinkwaterorganisaties bij de totstandkoming van de Structuurvisie Ondergrond.	Zie antwoord vraag 2.
11	13. De belangen van de gedupeerden van de huidige aardgaswinning in Groningen mogen niet vergeten worden.	Bij het opstellen van de structuurvisie zal rekening worden gehouden met het voorkómen van nadelige gevolgen voor omwonenden en andere belanghebbenden. Uit de structuurvisie zelf zal niet direct schade voortvloeien. Eventuele schade ten gevolge van bijvoorbeeld gaswinning kan volgens de bestaande regels worden behandeld.
12	14. Betrek COB, GPKL, Rioned, VELIN, Bouwend Nederland, BIG bij totstandkoming structuurvisie.	Deze partijen zijn opgenomen in de begeleidingsgroep, klankbordgroep of de OIM vergadering met uitzondering van BIG (Buisleidingen Industrie Gilde) en GPKL (Gemeentelijk Platform Kabels en Leidingen). BIG en GPKL worden door het OIM uitgenodigd voor de bespreking van de ontwerp structuurvisie.
14	15. Betrek OCW, FIM, AWN, Bond	Zie antwoorden vraag 2 en 3.

	Heemschut, VEWIN, COB, SKB, TCB, Platform Geothermie, Stichting Natuur en Milieu en NOGEPA.	
12	16. Hoe wordt de structuurvisie in de maatschappij geïmplementeerd en wat is de rol van de overheid hierin?	In de uitvoeringsparagraaf van de structuurvisie wordt hierop ingegaan.
15	17. Gevraagd wordt naar transparantie van het proces; naar een duidelijke planvorming en openbaarheid. Waarbij het mogelijk is om te participeren op lokaal niveau.	Zie ook antwoord vraag 8. Vanaf het begin van het proces is gestreefd naar maximale transparantie. Door van de kennis, ervaring, inzichten en belangen van stakeholders en burgers te kunnen profiteren werken we met een begeleidingsgroep, klankbordgroep en burgerpanel. Technische broninformatie en relevante tussenproducten zijn te vinden op www.rijksoverheid.nl/structuurvisieondergrond en op www.centrumpp.nl .
19	18. Gemeente vraagt naar de inbreng van natuur- en milieuorganisaties en belangenorganisaties, die toonbaar interesse hebben in de ondergrond, bij de totstandkoming van deze structuurvisie.	Zie antwoord vraag 2.
22	19. Staatskanzlei des Landes Nordrhein-Westfalen vraagt om een aantal instanties te betrekken.	Deze instanties zijn geïnformeerd over het voornemen en de zienswijzeprocedure en krijgen t.z.t. de Notitie Reikwijdte en Detailniveau toegestuurd.
26	20. Indien installaties van Fluxys betrokken kunnen zijn, wil deze organisatie geconsulteerd worden.	De Notitie Reikwijdte en Detailniveau zal worden toegestuurd.

Onderwerp: eigendom en schade

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
5	21. Hoe wordt omgegaan met eigendomsrecht, schadevergoedingen en betaling van diensten?	Bij schade kan een beroep worden gedaan op bestaande voorzieningen en wettelijke regelingen zoals de Wet ruimtelijke ordening , de Mijnbouwwet en het Burgerlijk Wetboek. De structuurvisie laat regelingen ten aanzien van eigendom, schadevergoeding en betaling van diensten onverlet.
11	22. Eventuele waardedaling van woningen moet worden gecompenseerd door de initiatiefnemer.	Zie antwoord vraag 21.
11	23. Schade veroorzaakt door bodemdaling of wijziging waterpeil moet ten laste van initiatiefnemer komen.	Zie antwoord vraag 21.
11	24. Alle verantwoordelijkheid en aansprakelijkheid moet bij de initiatiefnemer liggen.	Zie antwoord vraag 21.
11	25. Er moet onderzoek komen naar eventuele schade, het meten van de schade en de schadebepaling.	Zie antwoord vraag 21.
11	26. Bij schadevergoeding moet taxatie, bewijslast, een loket en cosmetische reparatie geborgd zijn.	Zie antwoord vraag 21.
10	27. De opbrengsten uit de exploitatie komen ten goede aan de regio.	Exploitatie van diepe delfstoffen is een nationaal belang. De opbrengsten zijn geregeld in de Mijnbouwwet.
2, 10	28. De maatschappelijke kosten moeten in rekening worden gebracht bij de initiatiefnemer.	In de structuurvisie wordt uitgegaan van de bestaande regelgeving.
11	29. De bouwvoorschriften moeten	Er is geen indicatie dat aardbevingen al dan niet tengevolge van exploitatie van

	worden aangepast ten aanzien van aardbevingen.	delfstoffen in Nederland tot extra bouwvoorschriften zou moeten leiden.
11	30. De belangen van gedupeerde burgers moeten onderdeel zijn de vergunningverlening.	Bij vergunningverlening op basis van de regelgeving wordt rekening gehouden met alle belangen. De bestaande regelgeving is uitgangspunt voor de structuurvisie.
17	31. Gewenst is een facilitering van oppervlakte-ontgroningen als nationaal belang, m.n. onteigeningsbasis.	Het beleid m.b.t. ontgroningen is gericht op meer verantwoordelijkheid voor de markt en lokale overheden. Er is geen aanleiding om specifieke ontgroningen als nationaal belang te benoemen. Daarom is onteigening geen beschikbaar instrument voor het Rijk. Wel is het een nationaal belang dat een voldoende groot aandeel van de grondstofbehoefte van Nederland in eigen land kan worden gewonnen. Ook is van nationaal belang dat in de Noordzee voldoende zand winbaar is voor kustverdediging.

4 Onderwerp: (lange termijn) effecten, varianten en MKBA

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
1	32. De factor tijd is van groot belang voor een goede structuurvisie. De mogelijke voorzieningen onder de grond kunnen qua tijdsfactor nog uiteen lopen (kernenergieafval versus heipalen).	Mee eens, in de uitvoeringsparagraaf van de structuurvisie zal het tijdspad voor de processen met betrekking tot de verschillende ondergrondse activiteiten worden aangegeven.
4	33. De activiteiten in de diepe ondergrond hebben een grote ruimteclaim aan het oppervlak. Dit leidt tot conflicten met de schaarse bovengrondse ruimte.	In de structuurvisie zal worden aangegeven welke beperkingen ondergrondse activiteiten opleveren voor functies bovengronds. In het afwegingskader wordt hiermee rekening gehouden.
4	34. De winning van onconventioneel gas (schalie- en steenkoolgas) is in tegenspraak met het principe van duurzaam gebruik van de ondergrond.	In opdracht van de minister van EL&I vindt momenteel een onafhankelijk onderzoek plaats naar de mogelijke risico's en effecten van opsporen en winnen van schalie- en steenkoolgas in Nederland in termen van veiligheid voor mens, natuur en milieu. De resultaten hiervan worden betrokken bij de structuurvisie.
4	35. Indien activiteiten in de ondergrond plaatsvinden voor energiewinning, hebben duurzame vormen van energiewinning, zoals geothermie, voorrang boven winning van fossiele brandstoffen.	In de vergunningverlening volgens de Mijnbouwwet wordt uitgegaan van gelijkwaardigheid tussen verschillende vormen van energiewinning. De structuurvisie zal richting kunnen geven aan welke toepassing op welke plek de voorkeur heeft.
4	36. De winning van schaliegas draagt niet bij aan het halen van de klimaatdoelstellingen.	In het onderzoek naar de mogelijke risico's en effecten van opsporen en winnen van schalie- en steenkoolgas in Nederland in termen van veiligheid voor mens, natuur en milieu, wordt ook gekeken naar de klimaatvoetafdruk. Deze zal vergeleken worden met de klimaatvoetafdruk van andere energiebronnen.
6	37. Pleit voor een visie voor de lange termijn voor de ondergrond.	De structuurvisie loopt tot 2030 met een doorkijk voor de jaren daarna. In de uitvoeringsparagraaf van de structuurvisie zal het tijdspad voor de verschillende

		ondergrondse activiteiten worden aangegeven.
9	38. In het MER moeten grensoverschrijdende effecten worden meegenomen.	Mee eens, de buurlanden zijn betrokken in het proces.
17	39. Er moet een beter evenwicht komen tussen kosten en verplichtingen bij winning van bouwgrondstoffen (zoals archeologie en ecologie).	Wij zijn ons bewust van uw belang op dit punt. De verplichtingen voor initiatiefnemers komen voort uit internationale verplichtingen en zijn vastgelegd in nationale regelgeving. Bestaande regelgeving is uitgangspunt voor de structuurvisie.
18	40. Wat wordt er precies bedoeld met de autonome variant in de toekomstige NRD en plan MER?	Deze vraag zal worden beantwoord in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.
18	41. Wat wordt verstaan onder maximale benutting bij de varianten, die in concept zijn beschreven?	Deze vraag zal worden beantwoord in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau.
18	42. Het tijdschema waarbinnen de structuurvisie voor de ondergrond moet worden opgesteld is erg kort.	De onderbouwing en verdieping van de structuurvisie vergt meer tijd dan verwacht. Het ontwerp voor de structuurvisie zal daarom niet eind 2012 maar zomer 2013 gereed zijn.
18	43. Het lijkt of in de concept varianten grondwater geen deel uit maakt van de bodemschatten, terwijl de (diepere) grondwatervoorraad met name in de Centrale Slenk, van groot belang is voor drinkwater, consumptiewater, proceswater en water voor de landbouw.	We erkennen dat het belang van grondwater meer aandacht verdient in de structuurvisie. Dit leidt tot aanpassing en zal tot uiting komen in de Notitie Reikwijdte en Detailniveau (NRD) bij de benoeming van varianten die zullen worden uitgewerkt.
18	44. Als extra varianten worden voorgesteld: <ul style="list-style-type: none"> - Beschermen van de relatie met het ecosysteem - Benutten van grondwater als grondstof voor drink- en 	Zie antwoord vraag 43.

	consumptiewater en industriewater	
26	45. Tevens raadt Fluxys aan bij eventuele studies de klim-cicc website (www.klim-cicc.be) te gebruiken en daarin de maximale effectafstand van de studie in te geven.	De Structuurvisie Ondergrond is een ruimtelijk plan voor Nederland. Dit plan geeft (ondermeer) kaders mee voor de vergunningverlening voor ondergrondse functies op concrete locaties. Bij die vergunningverlening kunnen ook eventuele effecten als bodemdaling en verandering in grondwater worden meegewogen. De suggestie van Fluxys maakt nog eens duidelijk dat hier niet enkel naar binnenlandse effecten dient te worden gekeken.

Onderwerp: risico's en veiligheid

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
4	46. De risico's van schaliegas winningen kunnen zijn (ook op lange termijn): aardbevingen, ongewenste migratie van vloeistoffen (waaronder ook schadelijke chemicaliën), gas, natuurlijk radioactiviteit. De grote hoeveelheden afvalwater die geproduceerd worden is bedreigend voor grondwatervoorraden. Ook zijn er gevolgen voor de grondwaterhouding en bodemdaling.	De minister van EL&I heeft de Kamer toegezegd een onderzoek te laten doen naar de mogelijke effecten van opsporen en winnen van schalie- en steenkoolgas in Nederland in termen van veiligheid voor mens, natuur en milieu. De genoemde risico's worden in dit onderzoek meegenomen. Zie de Kamerbrief van 19 juni 2012 voor de onderzoeksvragen van dit onderzoek. De resultaten zullen doorwerken in de structuurvisie. Besluiten over concrete locaties in de toekomst zijn niet aan de orde in de structuurvisie.
7	47. Neem veiligheid als uitgangspunt voor de Structuurvisie Ondergrond.	Veiligheid is ondermeer in de Mijnbouwwet opgenomen als criterium voor vergunningverlening en geldt als uitgangspunt van de structuurvisie.
8	48. Er moet aandacht zijn voor de grondwaterbeschermingsgebieden, de waterwingebieden en het Register Beschermende Gebieden.	Dit is een belangrijk uitgangspunt dat wordt meegenomen in de structuurvisie.
11	49. De initiatiefnemer dient verplicht onafhankelijk onderzoek uit te voeren naar de effecten en risico's van aardbevingen voor de vergunningverlening.	De structuurvisie volgt de vigerende regelgeving. In de mijnbouwregelgeving is opgenomen dat de initiatiefnemer, zelf of door derden, in het kader van winnings- en opslagplannen onderzoek uitvoert. Het onderzoek moet voldoen aan de wettelijke eisen en wordt beoordeeld door het bevoegd gezag.

13	50. Door mijnbouwactiviteiten bestaat het risico dat deze stoffen de grondwaterkwaliteit aantasten (drinkwaterwinning). Ondergrondse opslag van kernafval is ongewenst vanwege risico's voor de drinkwaterbereiding. Lekkage kan ontstaan door activiteiten met boringen in de afschermdende kleilagen. De winning van aardwarmte kan de temperatuur van het drinkwater verhogen. Grootschalige toepassing van WKO systemen leveren een groot ruimtebeslag op.	In de structuurvisie zal aandacht worden besteed aan de gevolgen van ondergrondse activiteiten voor drinkwaterwinning, grondwater, bodem en landschap.
13	51. Aantasting van de bodem en het landschap moeten worden geborgd.	Zie antwoord vraag 50.
15	52. Hanteer bij risico's op grondwaterverontreiniging het stoplichtmodel en het voorzorgprincipe.	Zie antwoord vraag 50.

6 Onderwerp: kennis & visieontwikkeling

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
2	53. Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar de risico's, er is meer kennis en inzicht nodig.	In de structuurvisie wordt gebruik gemaakt van bestaand en lopend onderzoek. Aanvullend vindt onderzoek plaats naar de mogelijke risico's en effecten van opsporen en winnen van schalie- en steenkoolgas in Nederland in termen van veiligheid voor mens, natuur en milieu. Kennislacunes worden in beeld gebracht.
2	54. De Crisis- en Herstelwet kan ertoe leiden dat lokale kennis over gebruik van de ondergrond makkelijker genegeerd wordt.	De Crisis- en Herstelwet heeft betrekking op concrete locaties. Dit is in de structuurvisie niet aan de orde.
3	55. Er is behoefte aan een visie voor de Waddenzee en de Noordzee.	De structuurvisie heeft ook betrekking op de ondergrond van Noordzee en Waddenzee. Bekeken zal worden of aanpassingen voor de PKB Waddenzee en het Nationaal Waterplan nodig zijn.
6	56. Pleit voor een goede integrale en duurzame aanpak voor de ondergrond.	Dit is een belangrijk uitgangspunt van de structuurvisie.
10	57. De winning in gevoelige gebieden moet men uitsluiten.	In de structuurvisie komt een afwegingskader waar met gevoelige gebieden en landschappelijk waardevolle gebieden rekening wordt gehouden.
10	58. De landschappelijke waardevolle gebieden moet men vrijwaren.	Zie antwoord vraag 57.
10	59. De programma's in de ondergrond dienen CO ₂ neutraal te zijn.	De wijze waarop de transitie naar een energievoorziening met een aanzienlijk lagere CO ₂ -uitstoot gerealiseerd kan worden is uiteengezet in het Energierapport 2011 .
10	60. In het kader van klimaatbeleid en besparing is het van belang dat de vrijkomende restwarmte wordt herbenut en niet verloren gaat.	Dit komt niet aan de orde in de structuurvisie, maar in de beleidstrajecten met betrekking tot het klimaat- en energiebeleid.
12	61. Er moet rekening worden gehouden met een toekomstig ondergronds transportsysteem van	Het Rijk ziet in theorie voor een dergelijk vervoerssysteem op lange termijn wel potenties, maar verwacht geen grootschalige invoering van een ondergrondse logistieke systemen voor stukgoederen. Dit blijft in de structuurvisie dan ook buiten beschouwing.

	goederenvervoer.	
14	62. In de structuurvisie wordt de cultuurhistorische component gemist.	Cultuurhistorie en archeologie spelen een rol in het afwegingskader voor vergunningverlening dat wordt ontwikkeld in de structuurvisie. De belangen van cultuurhistorie en archeologie worden in de klankbordgroep vertegenwoordigd door de Federatie Instandhouding Monumenten (FIM) en de AWN vereniging van vrijwilligers in de archeologie (AWN).
15	63. De afwegingen dienen integraal op duurzaamheid te worden beoordeeld (dus niet alleen op korte termijn).	Het doel is te komen tot integrale afwegingen, hierbij is duurzaamheid één van de aspecten.
15	64. Hou rekening met regionale verschillen en economische belangen van goed en betrouwbaar drinkwater.	Dit onderwerp komt aan de orde in de Structuurvisie Ondergrond.
16	65. Bij de behoefte aan bouwgrondstoffen dient rekening te worden gehouden met recycling en hergebruik van afval en bijproducten.	Het beleid met betrekking tot ontgroningen is gericht op minder rijksregie en meer ruimte voor marktinitiatieven. De bepaling van de behoefte aan bouwgrondstoffen wordt dan ook aan de markt overgelaten. Het Rijk volgt de ontwikkelingen van productie, afzet, impost en export via jaarlijks onderzoek. Wel stimuleert de rijksoverheid met regelgeving en andere instrumenten dat hergebruik van reststoffen en zuinig gebruik van nieuwe stoffen plaatsvindt.

Onderwerp: monitoring, handhaving en nazorg

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
1, 13, 15	66. Hoe is de nazorg na buitengebruikstelling van de grond? Beheersing van risico's van ondergrondse activiteiten is vereist. Calamiteitenplannen, monitoring en nazorg moeten op langere termijn geborgd worden. Aandacht ook voor de 'afdankefase'; de fase na beëindiging gebruik.	Huidige regelgeving is gericht op het voorkómen van negatieve milieueffecten tijdens en na beëindiging van ondergrondse activiteiten. In dit kader wordt het laten zitten en afvullen van bijvoorbeeld pijpleidingen voor winning van gas of aardwarmte als minst risicovol gezien bij het voorkómen van lekkage.
10	67. Er moet meer aandacht zijn voor handhaving van de regelgeving en de bescherming van het milieu.	Handhaving valt buiten de scope van de structuurvisie.
15	68. Is de regelgeving over bijvoorbeeld boren wel handhaafbaar? Hoe is dit handhaafbaar als in een AmvB Bodemenergie bijvoorbeeld gesloten systemen van vergunningplicht worden uitgesloten.	Zie ook antwoord vraag 66. In de concept-AMvB Bodemenergie moeten ook systemen die geen vergunningplicht hebben, wel aan de algemene regels voldoen dus ook ten aanzien van boren.

Onderwerp: overheidstaken en vergunningverlening

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
1, 10	69. De handhaving van de Structuurvisie Ondergrond vereist wellicht een nieuwe aanpak van vergunningverlening. Er dient actualisering van de regelgeving te komen (Mijnbouwwet).	Op basis van de structuurvisie zal worden bezien of de vergunningverlening in het kader van de Mijnbouwwet aanpassing behoeft.
2	70. Een onafhankelijke opstelling van ELI en SODM is nodig voor een veilige structuurvisie.	Het Rijk laat zich voor de structuurvisie adviseren door onafhankelijke instanties zoals de commissie MER en is verantwoordelijk voor een goede afweging van maatschappelijke belangen.
10	71. Er mag alleen vergunningverlening zijn voor (proef)boringen en exploitatie indien nut en noodzaak is aangetoond.	Verlening van opsporing- en winningvergunningen vindt plaats volgens de regels van de Mijnbouwwet. Naar aanleiding van de structuurvisie kan indien nodig aanpassing worden overwogen.
10, 12	72. Ophoping van kabels en leidingen moet in de grond worden tegengegaan. Koppeling maken met de Structuurvisie Buisleidingen en alle overige kabels en leidingen.	De structuurvisie gaat hier alleen op in voor zover er sprake is van een rijksverantwoordelijkheid. Bijvoorbeeld bij de Structuurvisie Buisleidingen en het Nationaal Waterplan. De Structuurvisie Buisleidingen gaat in op deze problematiek voor zover het de leidingen van gevaarlijke stoffen betreft en met inachtneming van de verantwoordelijkheden van betrokken overheden. De Structuurvisie Buisleidingen heeft als uitgangspunt bundeling van buisleidingen.
15	73. Welk bevoegd gezag is waarvoor verantwoordelijk? Er moet een duidelijke overheidsverantwoordelijkheid zijn.	De structuurvisie gaat in op de verdeling van bevoegdheden en verantwoordelijkheden.
19	74. Gemeente vraagt aandacht voor de wijze van koppeling van de Structuurvisie Ondergrond en de gemeentelijke structuurvisie.	Bij de totstandkoming van de structuurvisie wordt zoveel mogelijk afgestemd met het gemeentelijk en provinciaal beleid voor de ondergrond. De structuurvisie is alleen bindend voor het Rijk, zoals ook een gemeentelijke en provinciale visie alleen bindend is voor resp. gemeente of provincie.

Onderwerp: ondergrondse activiteiten

Reg.nr.	Deelvraag	Reactie
1	75. De interactie tussen de grondlagen mag niet het meervoudige oppervlakte gebruik hinderen.	De afstemming tussen ondergrond en bovengrond maakt deel uit van de structuurvisie.
10	76. Kernenergie moet worden afgebouwd en Borssele moet dicht.	Dit valt buiten de scope van de structuurvisie.
12	77. Elke laag in de grond (ondiepe, middeldiepe en diepe) heeft zijn eigen gebruiksmogelijkheden die dus specifieke afstemming behoeven.	Dit is juist en vormt één van de essenties van de structuurvisie.
15	78. Hou rekening met functies in de bovenste laag (300 meter). In de bovenste laag van de aardkorst bevindt zich op veel plaatsen het drinkwater.	Zie ook antwoord vraag 50. Dit maakt deel uit van de structuurvisie.
18	79. Hoe vindt in de toekomst de belangenafweging plaats met activiteiten die nu "geparkeerd" zijn (onconventionele winning van gassen, CO ₂ opslag en radioactief afval)? Wordt daar in de toekomst wel beleid voor ontwikkeld?	Alle hier genoemde onderwerpen komen aan de orde in de structuurvisie.
19	80. De gemeente uit zorgen over de mogelijke opslag van kernafval in de diepe kleilagen onder haar grondgebied. Er is nog veel onderzoek nodig naar onzekerheden en alternatieven hiervoor.	In het kader van het project OPERA (Onderzoeksprogramma eindberging radioactief afval) vindt onderzoek plaats naar de geschiktheid van de ondergrond voor de opslag van radioactief afval. De structuurvisie zal alleen ingaan op de geologische mogelijkheden voor opslag van radioactief afval, maar besluiten over locaties zijn niet aan de orde.

Bijlage: Overzicht van indieners op zienswijzen voornemen Structuurvisie Ondergrond

Reg. nr.	Organisatie
1.	Particulier
2.	Stichting Gasalarm2
3.	Waddenvereniging
4.	Stichting Schaliegasvrij Nederland
5.	Federatie Particulier Grondbezit
6.	TBWI Consult
7.	Gemeente Bergen, College van Bergen
8.	Particulier
9.	Vlaamse overheid, departement LNE, dienst Mer
10.	Gelderse Natuur en Milieufederatie
11.	Vereniging Groninger Bodem Beweging
12.	Stichting Pipeliner
13.	Vewin
14.	Federatie Instandhouding Monumenten
15.	Vereniging Industriewater (VIW)
16.	Openbare Vlaamse Afvalstoffenmaatschappij
17.	Koninklijke Smals Beheer BV
18.	Provincie Noord-Brabant
19.	Gemeente Apeldoorn, college van burgemeester en wethouders
20.	Provincie Oost-Vlaanderen, de Deputatie
21.	Niedersächsisches Ministerium für Ernährung, Landwirtschaft, Verbraucherschutz und Landesentwicklung
22.	Staatskanzlei des Landes Nordrhein-Westfalen
23.	Regionalverband Ruhr
24.	Stadt Emden
25.	Scottish Natural Heritage, UK government
26.	FLUXYS N.V., België
27.	Der Landkreis Leer
28.	Vlaanderen, Departement Leefmilieu, natuur en energie